

4. přednáška z cyklu Úvod do Anthroposofie, Praha, červen 1990

Reinkarnace a karma (jako odpověď evropského myšlení staré indické moudrosti)

Jan Dostal

Když se středověký člověk zadíval vzhůru k noční obloze, prožíval, cítil něco jiného než my. Měl neurčitou představu nebeské klenby nad sebou, a jako my někdy říkáme, že "oči jsou okna do duše", tak předpokládal, že hvězdy jsou okna do nebe. A za nebeskou klenbou, v záplavě nebeského světla, tušil přítomnost laskavého božského Otce. (Ještě Beethoven v závěrečné větě IX. symfonie vyjádřil tuto představu v podivuhodném zhudebnění.)

Ale pak přišel Koperník, přišel Kepler, přišel Galilei a představa nebeské klenby byla rozmetána představou nekonečného prostoru. Kde měl člověk nyní hledat ochranu Boží? Nové astronomické pojmy vyžadovaly úplně nový vnitřní poměr ke světu. Těžko se dnes vmýšlíme do pocitu opuštěnosti, který skličoval lidi 17. století. Slavný matematik, fyzik a filosof Pascal jej vyjádřil slovy: "To věčné mlčení těch nekonečných prostor mne děsí."

A přece bylo nutné, aby se lidstvo vyrovnalo s vědomím nekonečnosti vesmíru. Vývoj lidského vědomí vyžadoval, aby člověk odložil dávné, polosnové, obrazné představy o světě a nahradil je přesnějšími, fyzicky jasnějšími a věcnějšími. Dnes už jsme si zvykli. Představa nekonečného vesmíru už nás neděsí.

Ale v našem století dozrál čas, abychom podobně odložili útulně omezenou představu lidského života, omezeného zrozením a smrtí. A abychom dovedli stanout tváří v tvář nekonečnosti své vlastní bytosti. Daleko do minulosti branou zrození sahá tato nekonečnost a daleko do budoucnosti branou smrti. Není snadné se vyrovnat s touto představou. Zbožní lidé se po staletí bez ní obešli, tušili za branou zrození přítomnost Boha Stvořitele, z jehož rukou přijali život. Že by oni sami mohli existovat dávno před zrozením, to jim nepřišlo na mysl. A za branou smrti tušili nějaký druh cesty zpět k Bohu. Ale i z hlediska materialismu poskytovala představa jednorázového života jakýsi druh pohodlné jistoty: před zrozením - nicota, po smrti - zase nicota, a tato nicota se přece podobá temnotě spánku a spánek není nic zlého? A nyní přichází anthroposofie se zvěstováním o nesčetných životech člověka směrem do minulosti, až do mlhavého šera dávnověku a o nesčetných budoucích životech, až do světelných dálek budoucích zduchovělých světů. Proč vlastně? Řekli jsme, protože dozrál čas.

Jak to, že dozrál čas? Je třeba se dívat, pozorovat. Když na jaře vidíme, jak z holé půdy vyrážejí klíčící lístky rostlin, víme, že nadešla doba vegetace, že přijdou květy a že budeme sklízet plody. Tak je třeba vidět, jak se v minulých stoletích v Evropě v mnoha a mnoha duších objevuje myšlenka opětovných lidských životů. Je zajímavé, jak málo se o tom ví. Mluví-li někdo o reinkarnaci, předpokládá se, že to samozřejmě vyčetl z "indické filosofie". Nalistujete-li si jméno Rudolfa Steinera v naučném slovníku, dočtete se mezi jinými nehoráznostmi, že převzal indické učení o reinkarnaci. Ale tuto představu není třeba čerpat z Indie. Je to trestuhodná vědecká neinformovanost a nedbání skutečnosti, jestliže někdo takto usuzuje. Tato neinformovanost pak zkresluje všechny představy o této nauce. Neboť nauka o reinkarnaci má především i své hluboké evropské kořeny, vyznačené osobnostmi

jako Pytagoras, Platón, církevní myslitel Origenés a odvážný myslitel 16. století Giordano Bruno, odsouzený k upálení. Ale nejen že tu je tato stará evropská tradice: v kulturním životě posledních staletí se objevuje velká řada významných myslitelů, vědců a spisovatelů, kteří se hlásili k myšlence reinkarnace a pro které tato myšlenka byla často jediným východiskem, jedinou možností, jak pochopit smysl života uprostřed krizí a konfliktů, v nichž se ocitli.

Čím to, že se o tom tak málo ví? Především proto, že běžné příručky a životopisy se snaží to taktně zatajit, zastříti tuto - řekněme: podivnou slabůstku velkých osobností. A tak se v povědomí lidí 20. století udržuje představa, že myšlenka znovuzrození je pro evropskou kulturu cizorodým živlem, zbloudilým kouskem orientu. Uvedeme si aspoň některé z oněch osobností a budeme mít možnost se přesvědčit, jak tato myšlenka vůbec nemusí být intelektuálním vrtochem, ale organickou součástí celého pohledu na svět.

Kdo by se nadál, že **David Hume**, ten, kterého Masaryk cituje jako nejvýraznějšího představitele filosofické skepse 18. století, nejnelítostnější kritik náboženských představ, napsal, že "převtělování je jediný názor tohoto druhu, jemuž filosofie může věnovat pozornost"?

Nebo jeho francouzský současník **Voltaire**, racionalista, nemilosrdný posměváček, že se vyjadřuje: "Učení o převtělování není ani absurdní ani nic neříkající ... Není o nic zázračnější narodit se dvakrát než jednou. V přírodě všechno prochází vzkříšením."

Ale už o něco dříve si v Americe **Benjamin Franklin**, pozdější slavný vynálezce a státník, tehdy 23letý knihtiskař, navrhuje náhrobní nápis: "Zde spočívá tělo Benjamina Franklina, knihtiskaře, pokrm pro červy, něco jako desky staré knihy, z nichž byl vyňat obsah a jež jsou oloupeny o nápis i zlacení... Avšak dílo samo nebude straceno, nýbrž objeví se jednoho dne v novém, krásnějším vydání, přehlédnuto a opraveno pisatelem."

O neúprosnou abstraktní logiku **Immanuela Kanta** opírá svou nauku celá moderní fyzika. Od něho, jak víme, pochází představa, že planety vznikly odštěpením z rotujícího Slunce. Ve své filosofii se snažil neúprosně oddělit, co z našeho vědomí o světě je subjektivní a co objektivní. Kant nevěřil, že by se člověk vracel na Zem. Ale věří ve věčný pokrok duše a v to, že bude pro své zdokonalení žít na dalších a dalších hvězdách.

Immanuel Kant: "Duše bude pro své zdokonalení žít na dalších a dalších hvězdách"

Toto všechno jsou, pravda, ještě představy příležitostné. Úplně novým, silným jasem zazářila myšlenka znovuzrození v úvahách **Gottholda Ephreima Lessinga**, dramatika, kritika, osvíceného myslitele. Uvažuje o vývoji lidstva, o jeho stupních, a dochází k závěru: lidstvo by se nemohlo zdokonalovat po těchto stupních, kdyby jimi neprošel i každý jedinec. Neseme v sobě celou minulost lidstva a sami v sobě na ní stavíme dál. Citujeme závěr jeho spisku "O výchově lidstva":

"Proč by také nebylo možné, že každý jednotlivý člověk už byl na tomto světě více než jednou? Je tato hypotéza proto tak směšná, že je nejstarší ze všech? Že lidský rozum, než ho rozptýlilo a oslabilo školské mudrování, na ni připadl hned z kraje? ... Proč bych se neměl vracet tak často, dokud jsem schopen získávat nové poznatky, nové dovednosti? Odnáším si snad najednou tolik, že už nestojí za námahu se vrátit? Proto tedy ne? - Nebo protože zapomínám, že už jsem tu byl? Blaze mi, že to zapomínám. Vzpomínka na předešlé stavy by mi dovolovala leda špatné využití současného. A co pro teď musím zapomenout, cožpak jsem to zapomněl navěky? Nebo protože by mě to stálo příliš mnoho času? Cožpak je ten čas ztracen? A co tím zameškám? Což mi nepatří celá věčnost?"

Všimněme si: Lessing, hluboce přesvědčený o nutnosti opětovných životů, nic v těchto větech netvrdí, jenom klade otázku za otázkou. Není totiž jiné cesty k přesvědčení o reinkarnaci, než cesta otázek. Člověk si musí především klást otázky. Kdo má pocit, že je mu všechno jasné, kdo není schopen se protřpět otázkami až tam, kde mu začnou svítat odpovědi, nepozná, co je to vnitřní vývoj a nevyprostí se z myšlenkových návyků, které mu vštípila výchova nebo materialistická věda nebo příliš prosté náboženství. Cesta k přesvědčení o reinkarnaci začíná tím, že už nebudeme zapuzovat otázky, které klade naše srdce.

Ale všimněme si především, čím se odlišuje Lessingova představa od klasického indického pojetí reinkarnace, jak se s ním například setkáváme v buddhismu. Pro Lessinga je myšlenka znovuvtělování neodmyslitelně spjatá s myšlenkou vývoje. Dějiny nejsou stálým opakováním téhož, jsou cestou, která má svůj směr, jsou stálým zdokonalováním. A reinkarnace, při níž si člověk uchovává v hloubi své bytosti

výtěžek z minula, je prostředkem k tomuto stálému zdokonalování. Jak jinak to vidí Ind! Pro něho je reinkarnace nuceným návratem do říše klamu a utrpení, něčím nevídaným, tragickým. Proto se buddhismus snaží, aby člověka vyprostil z této nutnosti. Pro Lessinga je reinkarnace radostná možnost dalšího a stále nového obohacování, nikoli ovšem pro osobní povznesení, nýbrž pro pokrok lidstva jako celku.

Znovuvtělování jako odpověď na hluboce prožívané otázky, reinkarnace jako předpoklad stálého vnitřního vývoje, to jsou dva základní znaky, s nimiž se v evropském chápání reinkarnace budeme setkávat stále znova.

Je přirozené, že člověk, který se sblíží s myšlenkou reinkarnace, protože ho k tomu vedou intenzívně prožívané otázky, není tím zajištěn proti pochybnostem. Tak tomu bylo například u **Johanna Gottfrieda Herdera**, u onoho osvícenského myslitele, bez jehož filosofie dějin by před 200 lety asi nebylo došlo k našemu národnímu probuzení. V mládí temperamentní zastánce "palingenezie", později autor nejznámějšího polemického spisu proti Lessingově "Výchově lidstva". A přece nakonec - 6 let před smrtí - píše článek o "palingenezii", kde najednou znova alespoň připouští možnost nových vtělení. A v závěru říká: "Ať už Prozřetelnost buduje svou velkou stavbu pomocí duší, jež se vracejí, nebo pomocí duší nově přicházejících, jen když obojí dělníci budou pracovat důkladně a dobře!" Kolika vnitřními zápasy asi prošel Herder nad myšlenkou opětovných životů! Jak vidíme, pro něho nemohla být tato otázka teoretickou hříčkou, ale neoddělitelnou součástí celoživotních a často bolestných myšlenkových zápasů.

V hlubokém, usměvavém klidu se idea reinkarnace objevuje u **Goetha**. Vyslovil ji mnohokrát, v rozhovorech i básních. U něho můžeme objevit nové prvky, charakteristické pro evropskou moderní podobu této myšlenky:

"Lidská duše
je jako voda:
s nebe se snáší,
k nebesům stoupá
a zase dolů
k zemi se vrací,
v střídání věčném ..."

Lidská duše je jako voda: Goethe byl přesvědčen o hlubokém příbuzenství všeho tvorstva. Nejde mu jen o poetické přirovnání, ale o zásadu, kterou uplatňoval i jako přírodovědec. Reinkarnace je mu přírodním zákonem pro duševní existenci právě tak, jako proměna vody v páru a zpětná proměna páry na vodu je něčím zákonitým v říši nerostné. Co se u vody vyskytuje na nižším stupni, objevuje se u člověka na vyšším stupni. Goethovo uvažování se tu stýká s uvažováním Voltairovým, s citovanou větou: "V přírodě všechno prochází vzkříšením." Reinkarnace člověka je pro Goetha výrazem toho, že v celé přírodě vládne jeden a týž řád.

*"Není o nic zázračnější
narodit se dvakrát než jed-
nou. V přírodě všechno pro-
chází vzkříšením."*

Voltaire

Ale tyto verše mají ještě druhou stránku. Byly darem pro paní **Charlottu von Stein**, která měla na něho tak silný vliv jako nikdo z jeho současníků. A tím narážíme na další zdroj Goethovy představy o reinkarnaci. Jak to, že člověk může být člověku od první chvíle tak blízký, tak důvěrně známý, jak to, že může mít nad ním takovou vnitřní moc, i když se s ním v tomto životě ještě neměl možnost sblížit? Svůj žhavý a jeho duši zcela pronikající cit si nemůže Goethe vysvětlit nijak jinak, než nejdůvěrnějším spojením v minulém životě. V tomto smyslu bychom se ovšem také mohli ptát ještě jinak: proč je nám někdo, koho vůbec neznáme, na první pohled obrovsky nesympatický? Otázky významných lidských vztahů, jsme-li ochotni se jimi zabývat, nás mohou dovést až k přesvědčení o tom, že tyto vztahy nevznikly teprve v tomto životě. Jenomže moderní člověk si tyto otázky neklade, nezabývá se jimi, neptá se, jak vlastně vznikly jeho vztahy k tomu nebo onomu člověku. Neptá se, protože je přesvědčen, že na takové otázky není možné najít odpověď. Nebo je sám v sobě umlčí poukazem na nervovou soustavu: kdopak ví, proč moje nervy reagují právě tak a ne jinak! Stále znova si můžeme uvědomovat, že moderní člověk ztratil umění žít s otázkami. A proto nenachází odpovědi. Hlubší chápání lidských vztahů ale vede k myšlence znovuvtělování.

Ve smyslu Lessingově a ve smyslu Goethově se dopracovává řada dalších osobností. Goethův přítel, básník, dramatik a filosof **Schiller**, básník **Hölderlin**, estetik **Schlegel** (a to i po své konverzi ke katolicismu), teolog **Schleiermacher**, romantický básník **Novalis**. S rozsmarnou samozřejmostí o ní mluví **Heinrich Heine**, s krvavou vážností **Conrad Ferdinand Meyer** - citujme: "Bolestného jsem prožil v posledních letech víc, než kdy přiznám. Co mne drželo, byla vlastně myšlenka převtělování." Tato myšlenka podněcovala i dramatiky **Hebbela** a **Grillparzera**. Vášeň na ní lpěl skladatel **Gustav Mahler**.

Filozof **Arthur Schopenhauer** ji ovšem přijal z buddhismu, v její předkřesťanské, životu nepřátelské podobě. Podobně **Richard Wagner**; ve své poslední opeře, v Parsifalovi, jí však přece jen dává hluboce křesťanský nádech.

K myšlence reinkarnace dospěl také předchůdce existencialismu, **Sören Kierkegaard**. Severský dramatik **Henrik Ibsen** ji vtělil do svého díla, **Augusta Strindberga** zachraňovala v duševních krizích, když si připomínal, že přítomným utrpením smývá své minulé viny. Dokonce i **Tolstoj** se jí zabýval, jak to dosvědčuje jeho deník.

Z amerického světa nám ji ostatně připomíná nejen automobilový král **Henry Ford**, ale i význačný myslitel **Ralph Waldo Emerson**. V našem století ji vyslovují básníci **Rilke** i **Stefan George**, mluví o ní spisovatelé **Jakob Wassermann** i **Franz Werfel**.

A v českých kulturních dějinách? V roce 1785 píše **Josef Dobrovský** Helfertovi: "Od dobrotivosti nejvyšší moudré bytosti lze očekávat, že touha po ryzí blaženosti, protože se často na této scéně nerozvíjí, dojde pozdě nebo brzy nasycení a obživy aspoň na jiných scénách." "Na jiných scénách": Dobrovský tedy neuvažuje přímo o návratu na zem. Ale významná je jeho argumentace: touha po blaženosti se nemůže během jednoho života plně realizovat. Kdybychom to poněkud zobecnili: lidské duchovní snažení zůstává v jednom životě nutně něčím částečným, torzem. A dobrotivost Boží - tak soudí Dobrovský - nemůže být srozuměna s tím, aby lidské životy byly přervány a ukončeny, aniž dojdou cíle svého usilování. Jeden lidský život je vždycky pouhý fragment, a to přece nemůže Bůh chtít.

Jako součást světového vývoje chápe reinkarnaci pokračovatel ve vědeckých snahách Goethových **Jan Ev. Purkyně**. Píše r. 1857: "Nekonečnou řadou sborů životních pokračovati bude duše tvá, v nescíslných proměnách vyvinovati se bude

příroda před zorem tvým a bude učitelkou umu tvého, budeš přijat vždy do vyšších obcí duchovních, a kde bude to pravé povzbuzení?” “To pravé povzbuzení”, cíl vývoje, spatřuje Purkyně ve schopnosti lidského ducha, aby uchopil sám sebe, v možnosti, že lidské činy budou vzcházet z harmonického sepětí víry, lásky a vědění.

Pomineme verše **Jaroslava Vrchlického**, protože Vrchlický měl neobyčejnou schopnost se vžívat do nejprotichůdnějších názorů na svět a v tom smyslu i jeho verše o převtělování jsou spíše dokladem jeho vciťovací schopnosti než výrazem jeho osobního smýšlení. Ale nemůžeme pominout **Otokara Březinu**. Pro něho je myšlenka reinkarnace něčím naprosto samozřejmým. Spojuje jí jednak s neuspokojivými zážitky svého osobního života. Je tu jeho hluboký duševní a duchovní vztah k Anně Pammrové, která je pro něho zevně nedosažitelná. Proč je tomu tak? Jakými zážitky v daleké minulosti byl vytvořen tento předěl mezi dušemi, jež jsou si tak neslychaně blízké? A jaké budou v budoucnu plody této rezignace? A tak píše Březina Anně Pammrové: “Theosofický problém o karmě a znovuzrození... Náš problém.” - Ale vidí ho i v souvislosti s vývojem lidstva, vidí v myšlence reinkarnace jediné řešení pro nedokončenost jednotlivých lidských životů (vlastně podobně jako Dobrovský). Celý citát z dopisu Anně Pammrové zní: “Stáří je hořké lidem, kteří nežili, a nejsmutnější těm, kteří se narodili, aby dali svým bratřím příklad vyšší lásky, ale zůstali jako opuštění stavitelé; počali stavěti a nedostavěli. A snad jedině u těch jeví se theosofický problém o karmě a znovuzrození v celé své kráse a tragice. Náš problém...” A kde je cíl, k čemu má člověk sledem pozemských životů jednou dospět? Březina to chápe takto: “Věřím, že člověk na zemi roste k duchovní něze, kdy bude pociťovati každé utrpení kolem sebe jako část své viny, kdy se silou, o níž dnes nemáme tušení, bude si uvědomovati nádhernou jednotu života, své tajuplné spojení s milióny bytostí na zemi a mimo zem, své účastenství ve vesmírném díle, v němž každý slouží svým životem a svou smrtí a mnohý snad více svou smrtí nežli svým životem.” Naše budoucí inkarnace jako cesta ke stále vřelejšímu vnitřnímu spojení s ostatními lidmi...

Tak vidíme, milí přátelé: uvažujeme- li o reinkarnaci, nesedíme za jedním a týmž stolem jenom s tvůrci indických Véd, s velkým Buddhou, také ne jenom s Pythagorem nebo Platónem, ale s výkvětem novodobého evropského kulturního vývoje. Myslím, že je dobře o tom vědět. Pokusili jsme se v tomto malém přehledu poukázat i na několik charakteristických možností, jak člověk naší doby se může z předpokladů evropského vývoje otevřít myšlence opětovných životů. Ale snad se přece jenom zeptáte: Může se člověk této myšlence přiblížit objektivním, vědeckým myšlením? I o tom mluví Rudolf Steiner.

“Proč by také nebylo možné, že každý jednotlivý člověk už byl na tomto světě více než jednou? Je tato hypotéza proto tak směšná, že je nejstarší ze všech?”

G. E. Lessing

Na adresu vědy říká: Už v 17. století přišel **Francesco Redi** na to, že všechno živé vzniká jedině ze živého, že tedy není správná stará představa, že drobní živočichové vznikají z bahna. Hledáme-li původ živých bytostí, nesmíme hledat v neživé hmotě, ale v jejích živých předcích. Ale neměli bychom právě tak logicky uvažovat, že individuální lidská duše nemůže vznikat ani z neživé ani z oživené

hmoty, že nemůže být produktem fyzické dědičnosti ani výpotkem našeho mozku. I duševní podstata může pocházet jenom z duševní podstaty. Ale kde máme hledat tuto duševní podstatu? Nemůžeme ji hledat jinde než v životě před zrozením. A protože naše duševní podstata se rodí s takovými nebo onakými pozemskými vlohami, se schopnostmi pro pozemskou činnost, musíme původ těchto vloh hledat nejenom v životě před zrozením, ale v předchozím pozemském životě. Snad je to trochu nezvyklý myšlenkový pochod, ale není to nic jiného, než aplikace téhož přírodovědního myšlení, které stanovilo, že živé může vznikat jenom z živého, na individuální duševní složku člověka. Pokud jde o naši duševněduchovou bytost, jsme sami sobě předky, pocházíme ze své vlastní minulosti. (Jenom připomeňme, že to, co jsme nyní vyslovili, nemá být "důkazem" opětovných životů, jenom myšlenkovou přípravou na jejich pochopení.)

A ještě z jednoho významného hlediska je možno se přiblížit myšlence reinkarnace: to je hledisko náboženské. Jaká je běžná náboženská představa o zrození a smrti? Před zrozením tu není nic. Ve chvíli zrození (nebo početí) je člověk zázračně stvořen zásahem Božím, ve chvíli smrti pak odchází do věčnosti. Čeká ho buď věčné blaženství nebo věčné zatracení, tj. skutky, které vykonal během pozemského života, mají důsledky časově neomezené. Útrapy, které jsou po smrti důsledkem dočasných provinění, mají věčné trvání. A všechen budoucí život kosmu má mimo jiné obsahovat nevýslovná muka lidských duší, jež se na Zemi odcizili Bohu. Nevím, kolik zbožných věřících si toto někdy živě představilo? Je možné uctívat spravedlnost, která porušuje veškeré zásady o úměrnosti trestu v poměru k dané vině? Teologie se snaží oddiskutovat tento nepoměr tvrzením, že v tom právě spočívá závažnost daného pozemského života, že jeho důsledky jsou věčné. Proto má člověk žít úzkostlivě ve smyslu Božích příkazů, neboť si má být vědom, že ve chvíli smrti bude navždy rozhodnuto. Je to důvtipné, přece však je to výsměch jakémukoli lidskému smyslu pro spravedlnost. Navíc je v tom zahrnuta představa, že takzvaní spravedliví se budou bez jakýchkoli vnitřních nesnází věčně radovat, zatímco duše jejich někdejších lidských bratří se budou kdesi v dálce věčně svíjet v trýzni... Je možné tuto bezpříkladnou otrlost těch, kteří byli spaseni, uvést v soulad s Boží láskou? Běžné představy o posmrtném životě vycházejí vskutku z velmi omezeného sobectví: člověk nechce přijít o svůj život, chce žít dál a chce se mít dobře. Proto se také nezajímá o život před zrozením, ale pouze o život po smrti. A je-li jeho sobectví uspokojeno představou, že dojde věčné blaženosti, nestará se už o to, co se stane s těmi, kteří propadnou zatracení. Láska k bližním už zřejmě ve vyšším světě neplatí.

*Johann Wolfgang Goethe:
“Lidská duše je jako voda: s nebe
se snáší, k nebesům stoupá a zase
dolů k zemi se vrací, v střídání
věčném ...” (Zpěv duchů nad vo-
dami)*

Ale vezměme jednou vážně představu, že člověk po smrti prochází nadosobním morálním hodnocením svého života. Vidí svůj uplynulý život v zrcadle pravdy. Vidí nepokrytě všechny své omyly, všechna svá provinění. A vidí, že následky svých činů už nemá možnost napravit. Uvedme nejprostší příklad. Někdo vidí, že pokazil výchovu svého syna. Nevytvořil jako otec předpoklady, aby se rozvinuly jeho pozitivní vlohy. Ale tím přece nepoškodil jenom svého syna. Tento syn bude mít jednu sám děti. A protože sám není takový, jaký mohl být, nebude moci vychovat ani své děti tak, jak by vlastně býval mohl. A tak důsledky toho, čím se provinili rodiče, postupují dále generacemi. - Toto si člověk, který prošel branou smrti, přece jistě uvědomí při svém zpětném pohledu. Vidí, že řetězovou reakci svých vin už nemůže zarazit. Může toho nedbat a toužit, aby se pohroužil do věčné blaženosti? Bylo by morální, kdyby po tom toužil? Nemusí naopak toužit po tom, aby mohl znova žít na Zemi a pozlatit temné šlépěje, které zanechal? A nemusí například takto toužit nazpět celé generace lidí, jestliže si po smrti uvědomí, že společně ubližovaly té Zemi, na níž přebývaly, že nezanechaly Zemi krásnější, ale zpustlou? Nemusí toužit zpět ze světa věčné blaženosti, aby vyléčily všechny ty rány, které zasadily pozemskému světu? Náboženské smýšlení, je-li důsledné, otvírá perspektivu dalších pozemských životů.

Vážení přátelé, viděli jsme, kolik různých myšlenkových cest může vést k přesvědčení o opětovných pozemských životech: cesta intenzivního uvažování, jež se neleká otázek; pohled na dějiny, během nichž lidstvo získává stále více schopností pro pozemskou působnost; pohled na zákonitosti přírody, v níž se každý život obnovuje; zamyšlení nad silnými osobními vztahy; nad smyslem utrpení; vědomí neúplnosti jednotlivého života, spojené s vědomím vyššího řádu, který by takovou neúplnost v sobě nemohl strpět; vědecká úvaha nad původem všeho živého z něčeho živého a proto i všeho oduševnělého z něčeho oduševnělého; náboženská odpovědnost za vlastní pochybení a solidarita s dalším vývojem Země a lidstva.

S vědomím všeho toho se můžeme nakonec vrátit k začátku dnešní úvahy. Řekli jsme, že "dozrál čas" k chápání reinkarnace. Všechna ta uvažování významných myslitelů, o nichž jsme mluvili, se nám nakonec mohou jevit jako červánky, zvěstující východ slunce. Věřili v reinkarnaci, nemohli o ní přirozeně mít konkrétní představy. Ty mohou vyplynout jenom z reálného průhledu do vyššího světa pomocí vyšších, duševně-duchových smyslových orgánů. Z tohoto poznání mluvil i psal o reinkarnaci Rudolf Steiner. Věnoval životu mezi smrtí a novým zrozením ne několik přednášek, ale mnoho obsáhlých přednáškových cyklů. Právě tak věnoval mnoho přednáškových cyklů otázkám karmických vztahů mezi dvěma po sobě následujícími životy. Tyto vztahy, tak učí, nejsou zdaleka jenom vztahy morálního rázu, vztahy viny a trestu. Abychom si ukázali jenom dva kamínky z obrovské mozaiky: Kdo v jednom životě žije s materialistickým smyšlením, octne se po smrti v duchovém světě, aniž si předtím na Zemi vytvořil duševní orgán pro vnímání duchových skutečností. Žije v temnotě. Nevidí ani ty, s nimiž byl v životě spřátelen a kdo jsou nyní kolem něho, ani bytosti vyššího světa. Žije cele v sobě. To mu dává i pro další život impuls, aby byl soustředěn jenom na sebe. A tak se z něho stává egoista. Materialismus v jednom životě vede k egoismu v dalším.

Druhý příklad: Člověk, který se intenzívně zajímá o hvězdnou oblohu, získává tím po smrti vztah právě k těm zdrojům sil, z nichž se buduje fyzické tělo. Tak se z něho v dalším životě stává člověk s harmonickým, zdravým fyzickým organismem.

Ale snad nedůležitější skupina karmických poznatků Rudolfa Steinera se týká toho, že utrpení vůbec nemusí poukazovat jenom nazpět na provinění z minulých životů. Jednak člověk nenese jenom svou osobní karmu, ale i karmu svého národa, tedy část nadosobního osudu; jednak ale utrpení může být podnětem pro vznik určitých nových schopností v budoucím životě, může být přípravou pro vyšší stupeň vnitřního vývoje. Když Ježíš přistoupil k slepému od narození, ptali se jeho učedníci: "Mistře, kdo zhřešil - tento zde nebo jeho rodiče, že se narodil slepý?" A Ježíš odpověděl: " Ani tento nezhřešil, ani jeho rodiče, ale aby se zjevil syn Boží v něm."

Utrpení nemusí být zdaleka jenom trestem, může být i školou vnitřního procitání, cestou k uvědomění vlastního vyššího já, cestou k hlubšímu porozumění pro utrpení Kristovo - ne-li v tomto, tedy v dalším životě. Tímto poukazem dostává zvěstování Rudolfa Steinera o reinkarnaci a karmě úplně nový a ryze křesťanský odstín: Člověk trpí, a tím se spřizňuje s Kristem, s událostí na Golgotě, aby se mohl stát vědomějším spolupracovníkem ve velkém díle proměny světa, spolupracovníkem na zmrtvýchvstání lidstva. To je moderní evropská metamorfóza dávného indického učení o reinkarnaci.

Pro tyto myšlenky dozrál čas. Jsou zde, v ohromujícím bohatství, jsou zde, aby jejich pravdivost mohla být ověřena v životě, jsou zde jako součást nových představ o člověku, jako posila a jako útěcha. Nikdo by dnes už neměl uvažovat o smyslu života jedince ani o smyslu vývoje lidstva bez usilovné konfrontace s tímto myšlenkovým bohatstvím. A nikdo by neměl pohrdat možností dojít až k vnitřnímu stotožnění se slovy, jež vyslovil Otokar Březina: "*Pro tajemství bolesti, smrti a znovuzrození sladko je žít!*"

Poznámka: Materiál k této přednášce jsem z velké části vděčně čerpal z knihy Emil Bock, Wiederholte Erdenleben, Stuttgart 1932.